

УДК 368.914

Н.В. ЯКУША, Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого

ЗБІР НА ОBOB'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

Ключові слова: збір, обов'язкове державне пенсійне страхування

З 01.01.2004 року вступив в дію Закон України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” [1] від 09.07.2003 року, в якому вперше в Україні з'явилося поняття «страховий внесок в Пенсійний фонд». До цього термін – “страховий внесок» зустрічався в таких Законах, як Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 23.09.1999 року, “Про обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” від 02.03.2000 року та в інших. Але в них мова йшла саме про внески на соціальне страхування. На відміну від податкових страхові внески мають не стільки фіскальну, скільки компенсаційну (соціальну) природу. Наочним проявом того, що законодавець загальнообов'язковим платежем, не включаються до складу податків, інших обов'язковим платежів, які складають систему оподаткування, і на ці внески податкове законодавство не поширюється. Чому ж він все ж таки залишив збір на обов'язкове державне пенсійне страхування податковим платежем? Це та інші питання потребують певної відповіді, тому метою статті є дослідження особливостей збору на обов'язкове державне пенсійне страхування. Її новизна полягає в авторських

пропозиціях щодо удосконалення майбутнього Податкового кодексу України.

Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування (п.16 ст.14 Закону України “Про систему оподаткування”) відноситься до загальнодержавних зборів. Правовий механізм цього платежу визначений в Законі України “Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування” [2] від 26.06.1997 року та в Законі України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” від 09.07.2003 року.

Призначенням цього різновиду соціальних зборів є формування фінансово обґрунтованих підстав для реалізації певних видів соціальних функцій держави. Особливістю пенсійного забезпечення є застосування збору, що поєднує як використання коштів Пенсійного фонду для утримання осіб, які досягли пенсійного віку, так і для майбутніх пенсіонерів. Тобто, цей збір має накопичувальний характер.

Відповідаючи на поставлене питання необхідно мати на увазі принципову особливість суб'єктного складу відносин, які регулюють стягнення цього збору. В цьому випадку мова йдеться про трьохрівневу побудову відносин: по перше, це держава, по – друге, страхувальник і по третє, застрахована особа. Тобто, природа цих відносин далека від добровільного режиму страхування, що формується в цивільному праві, а навпаки, є податковою. Страхування не виступає при цьому як вибір особи, його здійснення є особливою умовою тієї діяльності, або операції, що здійснює представник зобов'язаної сторони. Державі як отримувачу коштів протистоять страхувальники й застраховані особи. При цьому, обов'язок виникає виключно у страхувальників.

Відповідно до Інструкції про порядок обчислення й сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України [3], затвердженої постановою Правління Пенсійного фонду від 19.12.2003 року № 21-1 страхова-

льниками виступають роботодавці й інші особи, які сплачують страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Під страховими внесками законодавець розуміє кошти відрахувань на соціальне страхування, сплачені відповідно до законодавства, що діяло раніше; кошти, сплачені на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування згідно з чинним законодавством. На відміну від податкових платежів страхові внески мають не стільки фіскальну, скільки компенсаційну природу. Також законодавець закріплює поняття мінімального страхового внеску, що не є характерним для переважної більшості платежів податкового характеру. Це пов'язано з тим, що шляхом механізму збору на обов'язкове державне пенсійне страхування забезпечується задоволення одного з гарантованого державою умов життєдіяльності – пенсійного забезпечення. Одержання мінімальної пенсії держава повинна гарантувати в будь-якому разі.

Як вже підкреслювалося вище, фактично зобов'язану сторону представляють роботодавець і застрахована особа. Саме на роботодавці лежить обов'язок щодо сплати страхових внесків. Роботодавцем виступає власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган незалежно від форм власності, виду діяльності й господарювання; фізична особа, що використовує роботу найманих працівників (у тому числі іноземців, які на законних підставах працюють за наймом в Україні); власник розташованого в Україні іноземного підприємства, установи, організації (у тому числі міжнародної), філії й представництва, що використовує роботу найманих працівників, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Під застрахованою особою розуміється фізична особа, що підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню й платить (платила) і/або за яку сплачуються або сплачувалися у встановленому порядку страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страху-

вання.

Виходячи із класифікації податкових платежів, на підставі характеру платника даний збір можна віднести до платежів зі змішаним платником. У цьому випадку законодавець пов'язує виникнення податкового обов'язку як у юридичних, так і у фізичних осіб.

Платниками збору на обов'язкове державне пенсійне страхування пенсійних внесків є:

1) суб'єкти підприємницької діяльності незалежно від форм власності, їх об'єднання, бюджетні, громадські та інші установи та організації, об'єднання громадян та інші юридичні особи, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують працю найманих працівників;

2) філії, відділення та інші відокремлені підрозділи платників податку, що не мають статусу юридичної особи, розташовані на території іншої, ніж платник збору, територіальної громади;

3) фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності, які не використовують працю найманих працівників, а також адвокати, їх помічники, приватні нотаріуси, інші особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності і займаються діяльністю, пов'язаною з одержанням доходу;

4) фізичні особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), та фізичні особи, які виконують роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими договорами, в тому числі члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок, військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби), особи рядового і начальницького складу тощо;

5) юридичні та фізичні особи, що здійснюють операції з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню.

6) суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють торгівлю ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння;

7) юридичні та фізичні особи при відчуженні легкових автомобілів, крім легкових

автомобілів, якими забезпечуються інваліди, та тих автомобілів, які переходять у власність спадкоємцям за законом;

8) підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та фізичні особи, які придбавають нерухоме майно, за винятком державних підприємств, установ і організацій, що придбавають нерухоме майно за рахунок бюджетних коштів, установ та організацій іноземних держав, що користуються імунітетами і привілеями згідно із законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також громадян, які придбавають житло і перебувають у черзі на одержання житла або придбавають житло вперше.

9) підприємства, установи та організації, фізичні особи, які користуються послугами стільникового рухомого зв'язку, а також оператори цього зв'язку, які надають свої послуги безоплатно. При цьому збір на обов'язкове державне пенсійне страхування не сплачується, якщо послугами стільникового зв'язку користуються річкові, морські, повітряні, космічні транспортні засоби, засоби наземного технологічного транспорту (у тому числі таксі), що мають стаціонарно вбудоване обладнання радіозв'язку, радіонавігації та радіоастрономії, яке не може бути відокремлено від таких засобів без втрати його технологічних або експлуатаційних якостей чи характеристик.

За ст.2 Закону України "Про систему оподаткування" [4], об'єкт оподаткування диференціюється законодавством залежно від двох підстав: а) типу платника (фізична або юридична особа); б) характеру діяльності [5]. Відповідно до Закону України "Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" об'єктом оподаткування є :

1) для суб'єктів підприємницької діяльності (як юридичних, так і фізичних осіб), їхніх філій, відділень і інших відокремлених підрозділів - фактичні витрати на оплату праці працівників, які включають витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати

та інших заохочувальних та компенсаційних виплат, у тому числі в натуральній формі, які визначаються згідно з нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону України "Про оплату праці" (крім сум виплат, що не враховуються при визначенні бази нарахування страхових внесків відповідно до пункту 2 статті 5 Декрету Кабінету Міністрів України "Про прибутковий податок з громадян"), а також винагороди, що виплачуються громадянам за виконання робіт (послуг) за угодами цивільно-правового характеру.

Для платників збору, визначених пунктами 1 і 2 статті 1 цього Закону, які мають найманих працівників, але не здійснюють витрат на оплату їх праці, - сума коштів, що визначається розрахунково як добуток визначеного законом мінімального розміру заробітної плати на кількість працівників такого платника збору, на яких здійснюється нарахування заробітної плати.

2) для платників збору фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності - сума оподаткованого доходу (прибутку), яка обчислена в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства України;

3) для платників збору - фізичних осіб, які працюють на умовах трудового договору або виконують роботи (послуги) відповідно до цивільно-правових договорів - сума оподаткованого доходу (прибутку), яка обчислена в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства України;

4) для платників збору, які здійснюють операції з купівлі-продажу валют об'єкт оподаткування обчислюється виходячи із суми операції з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню;

5) для платників збору - суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють торгівлю ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінні камені об'єкт оподаткування обраховується виходячи із вартості реалізованих ювелірних виробів із

золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння;

6) для платників збору при відчуженні легкових автомобілів в основу об'єкта оподаткування покладається вартість легкового автомобіля;

7) для платників збору, які придбали нерухоме майно, об'єктом оподаткування виступає вартість нерухомого майна, яка зазначена в договорі купівлі - продажу такого майна.

8) для платників збору, які користуються послугами стільникового мобільного зв'язку - це вартість будь-яких послуг стільникового рухомого зв'язку, сплачена споживачами цих послуг оператору, що їх надає, включаючи вартість вхідних та вихідних телефонних дзвінків, абонентську плату, плату (надбавку) за роумінг, суму страхового завдатку, авансу, вартість інших спеціальних послуг, зазначених у рахунку на оплату послуг стільникового рухомого зв'язку.

Розміри страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування встановлюються згідно зі ст.4 Закону України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування". Система ставок диференційовано залежно від типу платника й операцій або характеру діяльності, яку він здійснює.

Що стосується строків сплати зборів до Пенсійного фонду, то тут також вбачаються різновиди. Так, суб'єктами підприємницької діяльності з утворенням юридичної особи й фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності з найманням робочої сили – сплата збору проводиться одночасно з одержанням коштів в установах банку на оплату праці, а якщо у приватних підприємців немає банківських рахунків, то збір до Пенсійного фонду повинен бути перерахований наступного дня після виплати заробітної плати найманим працівникам. Фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності, що працюють без наймання робочої сили, приватними нотаріусами, адвокатами, а також громадянами, діяльність яких заснована на

приватній власності фізичної особи й виключно на його праці, - щокварталу. Сплата проводиться із сум фактично отриманого доходу за звітний період (квартал), не пізніше 20 квітня, 20 липня, 20 жовтня поточного року й 1 лютого року, що слідує за звітним. При цьому сплата зборів за четвертий квартал календарного року проводиться авансом до 15 грудня із сум очікуваного доходу за цей період.

Варто зазначити, що в 2007 році у підписаній Міністром праці та соціальної політики України М. Папієвим пояснювальній записці до Закону "Про Державний бюджет України на 2007 рік" пропонувалось внесення змін до низки законодавчих актів у зв'язку з ухваленням 09.07.2003 року Закону "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", та вельми категорично стверджувалось про скасування збору на обов'язкове державне пенсійне страхування й у зв'язку з цим необхідність заміни цього питання у нормативних актах терміном "страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування". Але збір на обов'язкове державне пенсійне страхування на сьогоднішній час продовжує існувати і входити до вітчизняної системи оподаткування.

Тому ми вважаємо, що вказаний збір є пенсійним швидше за назвою, ніж за суттю. Суми вказаного збору надходять не до Пенсійного фонду, який лише отримує звіти про його нарахування і сплату, а до спеціального фонду державного бюджету і використовуються згідно із Законом про Державний бюджет на відповідний рік (пункти 16, 17 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.1998 року) [5]. Його існування визначається таким, що не відповідає меті і принципам пенсійного страхування, так як об'єктом обкладання пенсійними внесками має бути фонд оплати праці, а не окремі види господарських операцій. З огляду на вищевикладене, вважаємо, що збір на обов'язкове

державне пенсійне страхування повинен залишатись елементом системи оподаткування і входити до групи загальнодержавних зборів, і це має бути відображено в майбутньому Податковому кодексі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування” від 26.06.1997 р., № 400/97-ВР // ВВР України. - 1997. -№ 37. -Ст.237.

2. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 09.07.2003 р., №1058-IV // ВВР України. - 2003. -№ 49-51. -Ст.376.

3. Інструкція про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов’язкове державне пенсійного страхування до Пенсійного фонду України від 19.12.2003 р., № 21-1 // Офіційний вісник України. -2004. -№ 3. -Ст.148.

4. Закон України “Про систему оподаткування” від 18.02.1997, № 77/97-ВР // ВВР України. -1997. -№ 16. -Ст.119.

5. Порядок сплати збору на обов’язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій від 03.11.1998 р., № 1740 // Юридичний вісник України. - 26.04-01.05.2007.

Якуша Н.В. Збір на обов’язкове державне пенсійне страхування // Форум права. -2008. -№ 2. –С.513-517 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08jnvdp.pdf>

Виконаний аналіз доречності віднесення збору на обов’язкове державне пенсійне страхування до системи оподаткування, досліджені засади залишення збору складовою частиною системи оподаткування з прийняттям нового Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”, завдяки якому з’явилося поняття “страховий внесок до Пенсійного фонду”.

Якуша Н.В. Сбор на обязательное государственное пенсионное страхование

Выполнен анализ уместности отнесения сбора на обязательное государственное пенсионное страхование к системе налогообложения, исследованы основы оставления сбора составной частью системы налогообложения с принятием нового Закона Украины “Об общеобязательном государственном пенсионном страховании”, благодаря которому появилось понятие “страховой взнос в Пенсионный фонд”.

Jakusha N.V. Gathering on obligatory state pension insurance

The analysis of relevance of reference of gathering on obligatory state pension insurance to system of the taxation is executed, bases abandonment gathering by a component of system of the taxation with acceptance of the new Law of Ukraine “About obligatory state pension insurance” due to which the concept “an insurance payment in the Pension Fund” has appeared are investigated.